

Europos Sąjungos plėtros efektyvumas ir jį ribojantys veiksniai: Serbijos atvejo analizė

Solveiga Inokaitytė

Vytauto Didžiojo universitetas
Gedimino g. 44–102, LT-44246 Kaunas

crossref <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ppa.12.3.5154>

***Anotacija.** Šiuo metu ES išgyvena ne tik ekonominę, bet ir įvaizdžio krizę. Euroskeptinės nuotaikos, paplitusios valstybėse narėse, juntamos ir narystės siekiančiose šalyse. Viena iš labiausiai integracijos į ES nauda abejojančių valstybių yra Serbija, kurioje visuomenės parama narystei ES per pastaruosius metus reikšmingai sumažėjo. Nors integracija į ES nėra kvestionuojama savaime, tačiau ES sąlygų nustatymo procesas nėra suvokiamas kaip legitimus. Taigi Serbijoje nėra vienos svarbiausių europeizacijos prielaidų, numatančių visuomenės ir politinio elito sutarimą dėl narystės ES. Atsižvelgiant į tai, straipsnyje nagrinėjami europeizacijos sėkmei įtaką darantys veiksniai. Taip pat analizuojamas ES plėtros politikos įgyvendinimas ir jos priemonių efektyvumas Serbijoje. Ypatingas dėmesys skiriamas veiksniams, kurie lemia serbų nuostatas eurointegracijos klausimu. Straipsnyje teigiama, kad Serbijos gyventojai narystės ES nauda abejoja dėl kintančio ES plėtros politikos pobūdžio ir siekio įtraukti naujus narystės reikalavimus.*

Raktažodžiai: Serbija, ES, narystė, viešoji nuomonė, euroskepticizmas.

Keywords: Serbia, EU, membership, public opinion, Euroscepticism.

Įvadas

Priėmus Kroatiją į Europos Sąjungą (toliau – ES), atsiranda naujų empirinių ES plėtros proceso tyrinėjimų galimybių. Viena iš arčiausiai ES narystės slenksčio esanti valstybė yra Serbija. Nusprendusi nusileisti dėl tvirtos pozicijos Kosovo klausimu ir sudaryti istorinį susitarimą dėl santykių normalizavimo, Serbija užbaigė ilgalaikes derybas ir įgyvendino svarbiausią ES narystės reikalavimą. Europos Komisijai rekomendavus pradėti oficialias derybas dėl narystės, valstybė iš esmės priartėjo prie įstojimo į ES.

Vis dėlto Serbijos visuomenės nuomonė dėl narystės Sąjungoje naudos nėra aiški. Nepaisant esminių ES paskatinimo priemonių kaip oficialios kandidatės statuso suteikimo 2012 m. ir realios galimybės pradėti derybas dėl narystės, visuomenės parama narystei ES yra mažiausia nuo pat eurointegracinių procesų pradžios. Serbų

viešosios nuomonės analizė rodo gilesnę problematiką, susijusią su ES narystės sąlygų ir tautinių vertybių neatitikimo dilema. Dėl mažo ES reikalavimų *legitimumo* pagrindinė veiksmingos europeizacijos sąlyga – visuomenės ir politinio elito konsensusas dėl narystės ES – Serbijoje nėra atrandama. Tai kelia tolesnius iššūkius ES ir Serbijos politiniams lyderiams, kurių galimybės įgyvendinti eurointegracines reformas tiesiogiai priklauso nuo visuomenės pritarimo. Dėl tokios situacijos išskiriami veiksniai, kurie riboja europeizacijos procesų įgyvendinimą Serbijoje.

Pastaraisiais metais užsienio literatūroje Serbijos eurointegracijos procesas nagrinėtas plačiai. Vis dėlto liko nepakankamai ištirtų šio atvejo aspektų. Europeizacijos prielaidų įvertinimui pakankamai dėmesio nebuvo skiriama. Daugiausia apsiribota eurointegracinių pasekmių analize kaip politinių partijų europeizacija [1] ar „techniniais“ reformų įgyvendinimo aspektais [2]. Lietuvos akademiniam diskurse Serbijos, ir apskritai Vakarų Balkanų integracijos į ES, problematika nėra plačiai ištirta. Galima išskirti 2012 m. Vytauto Didžiojo universitete apgintą Leono Tolvaišio daktaro disertaciją, kurioje analizuota ir Serbijos politinių partijų politika tautinių mažumų politikos srityje. Balkanų tematika aptarta ir Klaudijaus Manioko straipsnyje, kuriame nagrinėjami europeizacijos procesai Bosnijoje ir Hercegovinoje [3].

Straipsnio tikslas – atskleisti euroskeptinių nuostatų priežastis Serbijoje.

Tyrimo uždaviniai: 1) pateikti teorinę europeizacijos sampratą; 2) įvertinti ES plėtros politikos strategiją Vakarų Balkanų regione; 3) išanalizuoti Serbijos visuomenės nuostatas dėl integracijos į ES.

Tyrimo metodai: analitinis, mokslinės literatūros, kokybinė dokumentų ir statistinių duomenų analizė.

Teorinės europeizacijos prielaidos: naujojo institucionalizmo perspektyva

Literatūroje išorinė europeizacija yra analizuojama remiantis racionalaus pasirinkimo ir sociologinio institucionalizmo teorijomis. Šiose naujam institucionalizmui priklausančiose teorijose išskiriami skirtingi europeizacijos mechanizmai ir sąlygos.

Tiriant ES poveikį nacionalinėms sistemoms, racionalaus pasirinkimo institucionalizmas išskiria europeizacijos prielaidas. Europeizacijos procesus valstybėje kandidatėje generuoja pagrindinė eurointegracinių reformų sąlyga – institucinė neatitiktis tarp europinio lygmens ir nacionalinių sistemų politikos procesų. Institucinė neatitiktis lemia adaptacinį spaudimo (angl. *adaptational pressure*) laipsnį. Kuo ES normos yra panašesnės į valstybės kandidatės vidaus politikos praktikas, t. y. neatitiktis nėra aukšto laipsnio, tuo labiau tikėtina, kad spaudimas prisitaikyti bus mažesnis ir europiniai pokyčiai bus įgyvendinami veiksmingiau.

Racionalaus pasirinkimo institucionalizmas akcentuoja ES išorinių paskatinimų svarbą eurointegracijos procese. Manoma, kad valstybių kandidačių politinio elito pastangos vykdant eurointegracinius pokyčius yra grįstos naudos maksimizavimo strategija, nes įgyvendinamos tos reformos, kurių suteikiama nauda pranoksta jų sąnaudas [4, p. 112]. Savo ruožtu ES skatindama pokyčius taiko svertų principu grįstą sąlygiškumą

politiką. Mainais už politines, ekonomines, teisines reformas ES siūlo atlygį kaip finansinę paramą, dalyvavimą ES rinkoje arba galutinį tikslą – narystę organizacijoje. Šiuo atveju ES nekeičia politikos aktorių pamatinių prioritetų, tačiau daro įtaką jų strategijoms ir veiklos metodams.

Pažymėtina, kad racionalaus pasirinkimo institucionalizmas analizuoja ne tik vidaus politikos aktorių dinamiką. Ne ką mažesnis dėmesys yra teikiamas išoriniams veiksniams, kurie skatina europeizacijos procesus. Tikėtina, jog ES poveikis bus veiksmingesnis, jei plėtros politika valstybėje kandidatėje atitiks keletą bruožų. Visų pirma, turi veikti veiksminga ES vykdoma paskatinimų sistema, paremta nuoseklia ir nuopelnais grįsta taikymo praktika [5, p. 112–120]. Valstybė kandidatė turi žinoti, jog gaus pažadėtą atlygį, jei visiškai įvykdys jai nustatytą sąlygą. Pažymėtina, jog narystės perspektyva turi būti aiškiai įtvirtinta kaip galutinis sąlygiškumo politikos atlygis. Galimybė įstoti į ES labiausiai skatina įgyvendinant eurointegracines reformas.

Kita svarbi europeizacijos sąlyga – ES normų, reguliuojančių plėtros politiką, nuoseklumas. Reikalavimas reformuoti tam tikrą sritį turi būti įteisintas narystės sąlygas apibrėžiančiuose dokumentuose. Svarbu ir tai, jog ES poveikio priemonės turėtų būti įgyvendinamos proporcingai: ES sąlygiškumo priemonės turi išlaikyti pusiausvyrą tarp paskatinimų ir sankcijų taikymo.

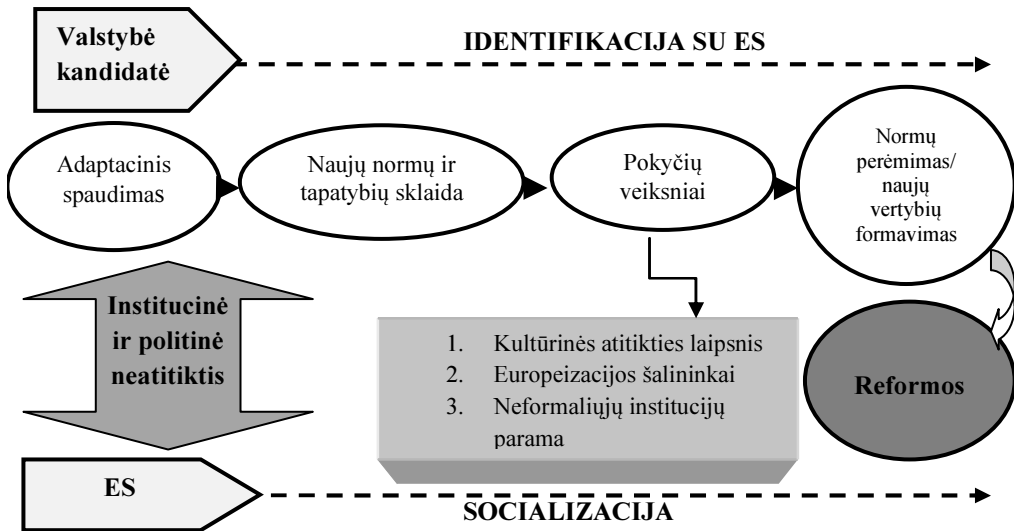
Eurointegracinių reformų įgyvendinimas ne visada remiasi racionaliais aktorių išskaičiavimais. Atsižvelgiant į tai, sociologinio institucionalizmo teorija pabrėžia normatyvinę atitiktį tarp ES ir valstybės kandidatės. Dėmesys kreipiamas į idėjų, paplitusių diskursų ir požiūrių vaidmenį eurointegracijos procese.

Remiantis sociologiniu institucionalizmu, nacionalinių aktorių politinė elgsena yra nulemta kolektyvinių įsitikinimų sistemos, kuri apima visuomenei priimtinas elgesio normas ir vertybes. Šie normatyviniai šablonai apibrėžia politinius tikslus ir jų įgyvendinimui reikalingas priemones. Kaip teigia Tanja A. Borzel ir Thomas Risse, „užuot siekę maksimizuoti subjektyvius interesus politiniai aktoriai pildo socialinius lūkesčius“ [6, p. 66]. Skirtingai nei racionalaus pasirinkimo institucionalizmo atveju, sociologinis institucionalizmas europeizaciją traktuoja kaip naujų tapatybių sklaidos ir jų įtvirtinimo procesą valstybėse kandidatėse (1 pav.).

ES normos ir taisyklės, kurias kandidatė perkelia į nacionalinę sistemą, turi būti artimos egzistuojančiai institucinei praktikai ir politinio elgesio normoms [7, p. 13]. Valstybė kandidatė perima tas europines normas, kurias laiko teisėtomis ir artimomis nacionalinei sistemai. Identifikacija su ES, atrandama ne tik politinio elito, bet ir visuomenės lygmeniu, yra viena svarbiausių europeizacijos sąlygų, kurią išskiria sociologinis institucionalizmas.

Siekiant įvertinti „kultūrinės atitikties laipsnį“ (angl. *cultural match*) [8, p. 13], būtina analizuoti, kaip ES idėja yra traktuojama nacionalinių politikos aktorių diskursuose: ar integracija į ES yra suvokiama kaip „grįžimas į Europą“, ar priešingai, organizacija yra vaizduojama tik kaip išorės aktorius, primetantis vienašalius sprendimus. Jei ES normos nėra kvestionuojamos ir eurointegracijos procesas yra suvokiamas kaip įteisintas, galima teigti, jog valstybėje kandidatėje yra atrandamas „kultūrinės atitikties laipsnis“, kuris užtikrina europeizacijos procesų įgyvendinimą. Valstybėje, kurioje europinės normos nėra priimtinos daugumai visuomenės narių, t.

y. nėra atrandama identifikacija su ES, europeizacijos šalininkams yra itin sunku užtikrinti eurointegracinių reformų įgyvendinimą. Taip ES normų sklaida ir įtvirtinimas priklauso nuo jų sąveikos su nacionalinėse sistemose įtvirtintomis visuomeninėmis praktikomis ir elgesio normomis.

1 pav. Eurointegracinių pokyčių eiga iš sociologinio institucionalizmo perspektyvos

Šaltinis: Sudaryta autorės pagal [6].

ES ir trečiosios šalies prioritetų neatitiktis gali turėti neigiamą poveikį įtikinetojo [t. y. ES] statusui arba valstybės kandidatės politinio elito sugebėjimui tęsti ES nubrėžtas reformas. Dėl to daugėja *veto žaidėjų* (angl. *veto players*) kandidatėje. *Veto žaidėjai* gali apimti politinę opoziciją, interesų grupes ar visuomenei didelę įtaką darančias institucijas, pavyzdžiui, bažnyčią. Šių institucinių veikėjų pritarimas būtinas norint inicijuoti eurointegracines reformas.

Anot sociologinio institucionalizmo, svarbiausia ES poveikio priemonė – socializacija. Šis europeizacijos mechanizmas apima ES siekį perteikti priimtus socialinio elgesio modelius. Siekiant didinti visuomenės pritarimą narystei ES ir narystės sąlygų įteisinimą, taikomos socializacijos priemonės. Skatinama tarpusavio komunikacija, didinamas su ES susijusios informacijos kiekis, remiamas regioninis bendradarbiavimas ir kt. Skirtingai nei ES išorinių paskatinimų politikos nulemtas atitikimas, socializacijos priemonėmis grįstas ES sąlygų laikymasis yra veiksmingesnis ilgalaikėje perspektyvoje.

Socializacijos procesus gali palaikyti europeizacijos šalininkai. Europeizacijos šalininkai – tai institucijos ar politiniai aktoriai, kurie reaguoja į ES vykdomą adaptacinį spaudimą ir skatina ES taisyklių ir normų perkėlimo procesą [9, p. 9]. Šie instituciniai arba visuomeniniai aktoriai verčia sprendimų priėmimo proceso dalyvius

inicijuoti reformas ir siekia performuoti interesus. Europeizacijos *nešėjai* yra viena iš svarbiausių sąlygų sėkmingai eurointegracijai.

Racionalaus pasirinkimo ir sociologinio institucionalizmo teorinės perspektyvos įvardija skirtingus europeizacijos procesų padiktuotus pokyčių rezultatus. Nepaisant to, šiame darbe yra remiamasi abejomis teorinėmis priegomis, nes racionaliais išskaičiavimais grįstą atitikimą ir normatyviniais pagrindais paremtą ES normų perėmimo procesą yra sunku atskirti dėl to, kad tiek sąlygiškumo politika, tiek socializacijos procesai valstybėje kandidatėje veikia kartu ir dažnai vienas kitą papildo [10, p. 10–11].

ES plėtros strategija Vakarų Balkanų regione

2000 m. ES penkioms Vakarų Balkanų valstybėms, taip pat ir Serbijai, buvo pasiūlyta pradėti Stabilizacijos ir asociacijos procesą. Stabilizacijos ir asociacijos procesas pakeitė nuo 1997 m. taikytą regioninį požiūrį ir buvo skirtas gilinti santykius su atskiromis Vakarų Balkanų valstybėmis. Skirtingai nei regioninės politikos atveju, procesas numatė narystės ES perspektyvą. 2003 m. viršūnių susitikime Solonikuose ES užtikrino, kad „<...> Stabilizacijos ir asociacijos procesas išlieka Europos kurso Vakarų Balkanų atžvilgiu politikos pagrindu jų kelyje į būsimą narystę“ [11]. Siekiant dalyvauti Stabilizacijos ir asociacijos procese ir gauti finansinę paramą, šalys turi įgyvendinti kelių tipų narystės reikalavimus:

- Kopenhagos kriterijus;
- Stabilizacijos ir asociacijos procese numatytus reikalavimus (bendradarbiavimas su Tarptautiniu karo tribunolu buvusiai Jugoslavijai, pabėgėlių klausimų sprendimas, regioninis bendradarbiavimas ir kt.);
- tam tikrai šaliai taikomus individualius reikalavimus (Serbijos atveju tai būtinybė sureguliuoti santykius su Kosovu);
- su taikos susitarimais (JTO Saugumo Tarybos rezoliucija nr. 1244, Deitono taikos sutartis, Ohrido susitarimas) susijusius įsipareigojimus.

ES, taikydama išorinių paskatų ir sankcijų modelį, įsipareigoja teikti politinę, ekonominę ir techninę pagalbą. Stabilizacijos ir asociacijos proceso įgyvendinimas yra įvertintas Europos Komisijos metinėse pažangos ataskaitose. Su atskiromis regiono valstybėmis pasirašomi Stabilizacijos ir asociacijos susitarimai yra esminė Stabilizacijos ir asociacijos proceso priemonė, kuri remia palaipsnį ES teisyno perkėlimo procesą. Šis dvišalis dokumentas tampa vienu svarbiausių ES sąlygiškumo politikos objektu, nes pažanga perkeliama ES normas yra esminis kriterijus, įvertinantis kandidatės pasirengimą pradėti oficialias derybas dėl narystės. Idėja atverti narystės perspektyvą, paremtą ES sąlygiškumo politikos principu, atkartoja ES plėtros politiką Vidurio ir Rytų Europos šalyse, kuriose šie metodai pasirodė vieni iš svarbiausių reformų skatinimo būdų [12, p. 3]. Vis dėlto Stabilizacijos ir asociacijos proceso sąsajos su paskutiniu plėtros etapu riboja ES politikos efektyvumą Vakarų Balkanuose.

ES niekada neturėjo pokonfliktinių ir su besitęsiančiais etniniais nesutarimais narystės siekiančių valstybių. Tokios valstybių charakteristikos reikalavo taikyti labiau

kompleksinę politiką, kuri apimtų tarptautinį dialogą skatinančias ir į normatyvinę pokyčių dimensiją orientuotas politikos priemones. Institucinių pajėgumų stiprinimas turėjo mažai įtakos keičiant vidaus veikėjų politinio elgesio modelius, kurie Vakarų Balkanuose dažnai remiasi etninio nacionalizmo strategijomis [13]. Atsižvelgus į tai, nuo 2002 m. ES pradėjo skirti daugiau dėmesio tautinių mažumų apsaugos, daugiakultūriškumo ir daugišalio bendradarbiavimo klausimams [14].

Lyginant su Vidurio ir Rytų Europos valstybėmis, Vakarų Balkanų šalis yra išskirtinė narystės siekiančių valstybių kategorija ES plėtros politikoje. Nors Stabilizacijos ir asociacijos procesas yra laikomas Vakarų Balkanų valstybių pasirengimo narystei pagrindu, tačiau tai, jog procesas yra atskirtas nuo bendros ES plėtros politikos, rodo svarbius skirtumus nuo praeitų plėtros etapų. Visų pirma narystės perspektyva įtvirtinta kur kas vėliau nei Vidurio ir Rytų Europos šalims, t. y. praėjus dešimtmečiui nuo ES įsitraukimo į Vakarų Balkanus. Išsitęsusių integracijos procesą galima sieti su tuo, jog pirminis ES siekis regione buvo paremtas konfliktų sureguliuavimo būtinybe ir stabilizacija. Taip pat Stabilizacijos ir asociacijos procese įtvirtintos svarbiausios narystės sąlygos yra būdingos tik Vakarų Balkanų šalims. Be plėtros politikai įprasto reikalavimo perkelti *acquis communautaire*, įgyvendinami valstybės kūrimo, demokratizacijos ir konfliktų sprendimo projektai. Stabilizacija yra išskirtinis ES plėtros politikos bruožas regione. Tokį plėtros pobūdį galima sieti su etninio konflikto palikimo problemomis buvusioje Jugoslavijoje, kurioms spręsti reikia taikyti išskirtinius integracijos poreikius: regioninį susitaikymą, pabėgėlių klausimo sprendimą ar bendradarbiavimą su Karo tribunolu buvusiai Jugoslavijai.

Lyginant su Vidurio ir Rytų Europos valstybių plėtros banga, šiuo metu vykstantis plėtros etapas Vakarų Balkanuose nėra toks sklandus ir greitas. Matomas ir kur kas didesnis euroskepticizmas visuomenių lygmeniu. Siekiant įvertinti tokio ES plėtros politikos pobūdžio priežastis, toliau straipsnyje pateikiami Stabilizacijos ir asociacijos proceso trūkumai.

Tiesioginis ryšys tarp regioninės stabilizacijos ir integracijos į ES lemia prieštarinę Sąjungos politikos darbotvarkę Vakarų Balkanuose. Atsižvelgiant į tai, jog „<...> stabilizacijai įgyvendinti reikia bendradarbiauti regioniniame kontekste, kai integracija [į ES] <...> iš esmės yra dvišalė praktika“ [15, p. 98], šie du tikslai vienas kitam prieštarauja. Esant dvišaliam požiūriui numatoma kiekvienai valstybei skirtinga sparta vykdyti eurointegracijos procesus ir skatinama taikyti diferenciacinę politiką. Regioninės politikos plėtra tiesiogiai priklauso nuo kitų valstybių noro ir pajėgumų įgyvendinti šią sąlygą. Taigi kandidatės pažanga vykdant eurointegracines reformas tampa priklausoma nuo kaimyninėse valstybėse vykstančių vidaus politikos procesų. Taip yra sukuriama daugiapakopė ES sąlygiškumo politika, vertinanti tiek atskiros šalies integraciją, tiek regioninių santykių vystymą. Stabilizacijos ir asociacijos proceso efektyvumą riboja ir silpna ES paskatinimų sistema. ES sąlygiškumo politika yra veiksmingiausia tada, kai ji yra tiesiogiai susieta su patikima narystės perspektyva ir paremta tikroju prisijungimu prie ES procesu. 1999 m. Europos Komisijos komunikatas, inicijavęs Stabilizacijos ir asociacijos procesą, nenumatė aiškios narystės perspektyvos ir nebuvo tiesiogiai susietas su plėtros politiką apibrėžiančiu Amsterdamo sutarties 49 straipsniu [16]. Tokia ES pozicija neužtikrino ne tik

nacionalinio politinio elito iniciatyvos vykdyti eurointegracines reformas, tačiau kartu turėjo menką poveikį visuomenės preferencijoms. Pastebėtina, kad artimesni santykiai su ES neturėjo reikšmingos įtakos Serbijos rinkėjų balsams per 2002 m. vykusius Serbijos prezidento rinkimus, kada už ES integraciją pasisakęs liberalios partijos G17 Plus atstovas Miroljubas Labusas pralaimėjo nacionalistinę politiką plėtojančiam Vojislavui Koštunicai. Dėl to ES suvokta kaip nepakankamai *legitimus* išorės veikėjas, kuris galėtų suteikti veiksmingas paskatinimo priemones ir užtikrinti vidaus politikos veikėjų motyvaciją įgyvendinant sudėtingas reformas. Tokia situacija lemia dalinį ES sąlygų atitikimą, nes yra vykdomos tos reformos, kurios nesukelia radikalių politinių ir socialinių pokyčių. Tai savo ruožtu sukelia eurointegraciją kaip tik ES išorinių paskatų nulemtą procesą.

Iš dalies dėl to, jog Stabilizacijos ir asociacijos procesas nuo pat pradžių nebuvo paremtas tik prisijungimo siekiu, ES plėtros strategija regione nebuvo tokia veiksminga kaip Vidurio ir Rytų Europos valstybėse. Pažymėtina, jog šių šalių eurointegracijos procesas dažnai buvo vaizduojamas „sugrįžimo į Europą“ idėjos kontekste, t. y. grįstas normatyviniais pagrindais [17]. ES išitraukimas į Vakarų Balkanų valstybes visų pirma rėmėsi racionaliais motyvais ir saugumo poreikiais, t. y. siekiu išvengti konfliktų, ir tik vėliau integracijos siekiu. Tai lėmė ES *legitimumo* stoką Vakarų Balkanuose ir ribojo valstybių norą europeizuotis.

Atsižvelgiant į tai, kad nuo pat Stabilizacijos ir asociacijos proceso pradžios ES nesuteikė aiškios narystės perspektyvos, galima teigti, jog ES išipareigojimas valstybes integruoti į organizaciją yra kur kas silpnesnis nei ankstesniuose plėtros etapuose. Nepaisant to, Vakarų Balkanų valstybėms taikomas kur kas griežtesnis sąlygiškumo politikos principas: be Kopenhagos kriterijų, šalys turi įvykdyti papildomas narystės sąlygas: bendradarbiauti regioniniu aspektu, spręsti pabėgėlių sugrįžimo klausimą ar bendradarbiauti su Tarptautiniu karo tribunolu.

Šie nauji narystės reikalavimai ir principai nėra įtraukti į plėtros politiką apibrėžiančias ES sutartis. Dėl to Lisabonos sutarties 49 straipsnis praktikoje yra įgyvendinamas kur kas lanksčiau nei numatyta sutarties tekste. Galima teigti, jog ES plėtros politika regione yra dviprasmiška, todėl atskiros valstybės narės lengvai gali ją interpretuoti. Dėl to ES reikalavimai nelaikomi *legitimiais*.

Kaip matyti, ES sąlygiškumo politika Vakarų Balkanuose yra daugiapakopė, apimanti regioninį ir valstybinį lygmenis bei įtraukianti ankstesniems plėtros etapams nebūdingas narystės sąlygas. Papildomos narystės sąlygos sukuria didesnius nei įprasta politinius kaštus vyriausybėms, kurios vykdydamos nepopuliarias reformas, rizikuoja prarasti visuomenės palaikymą.

Vis dėlto didžiausius iššūkius ES sąlygiškumo politikai kelia reikalaujamų reformų pobūdis. Bendradarbiavimas su Karo tribunolu buvusiai Jugoslavijai, kaimynystės politika ar teritorinių problemų sprendimas yra tiesiogiai susiję su sudėtinga istorine praeitimi ir tautinio identiteto problematika. Nepaisant to, dažnai šios sąlygos tampa itin griežtos ES sąlygiškumo politikos objektu ir svarbiausiais potencialios narystės galimybės apibrėžiančiais kriterijais. Dėl to mažėja visuomenės parama narystės ES tikslui. Toliau straipsnyje bus analizuojamos Serbijos visuomenės

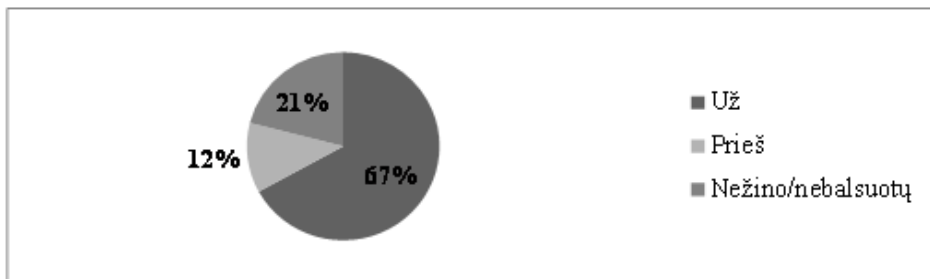
nuostatos eurointegracijos klausimu, išskiriant svarbiausias priežastis, kurios lemia neigiamus serbų požiūrius į ES.

Svarbiausi Serbijos visuomenės nuostatas eurointegracijos klausimu formuojantys veiksniai

Europeizacijos procesai Serbijoje tapo labiau matomi nuo 2008 m. Tai lėmė politinių jėgų kaita po 2008 m. parlamento rinkimų, kada daugumą surinko už Serbijos eurointegraciją pasisakančios partijos [18]. Po rinkimų Serbijoje daugiau įtakos įgijo europeizacijos agentai, kurių vaidmenį užėmė politinės partijos, perėmusios eurointegracinę poziciją. Tuometinio šalies prezidento Boriso Tadičiaus vadovaujama Demokratinė partija, G17 Plus ir Liberalų demokratų partija tapo svarbiausiais europeizacijos šalininkais Serbijoje.

Be to, nuo 2008 m. proeuropinę perspektyvą perėmė tokios anksčiau integracijai į ES besipriešinusios politinės jėgos, pvz., Serbijos socialistų partija. Naujai susiformavusi europinė tapatybė taip pat apėmė tokias radikalias ir nacionalistines partijas, pvz., Serbijos radikalų partija, nuo kurios atskilusi nuosaikioji dauguma, pasivadynusi Serbijos pažangos partija, atsisakė kraštutinių nacionalistinių principų ir ėmė vykdyti nuosaikią politiką. Esant tokiai politinių jėgų transformacijai, partijos sutarė dėl valstybės integracijos į ES.

Šiuos pokyčius galima sieti ne tik su materialine nauda, kurią siūlė ES, bet ir su elektorato lūkesčiais. Kaip matyti iš toliau pateikto paveikslo, Serbijos narystė ES 2008 m. buvo itin šalies gyventojų palaikoma (2 pav.). Taip nuo 2008 m. Serbijoje atsiranda bendras politinio elito ir visuomenės sutarimas dėl svarbiausio Serbijos užsienio ir vidaus politikos prioriteto – integracijos į ES. Tai rodo esminį lūžį Serbijos europeizacijos procesuose.

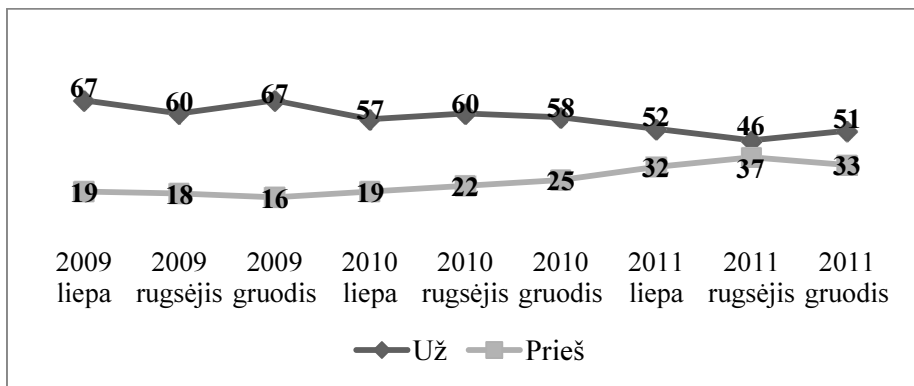
2 pav. Atsakymas į klausimą: Ar remiate Serbijos prisijungimą prie ES?, jei referendumas būtų rengiamas rytoj. [19]

Kosovo nepriklausomybės paskelbimas 2008 m. ir palanki ES nuomonė dėl jo valstybingumo turėjo mažai įtakos keičiant teigiamas serbų pozicijas eurointegracijos klausimu. Galima manyti, kad tokią situaciją lėmė tuometinių valdančiųjų politinių partijų vykdoma politika, kuria siekta balansuoti tarp dviejų skirtingų elektorato grupių, t. y. tarp nacionalistinio ir liberalaus visuomenės segmentų. Pristatydamas savo poziciją Kosovo klausimu, Demokratinės partijos lyderis ir tuometinis Serbijos

prezidentas Borisas Tadičius teigė, jog „Serbija niekada nepripažins Kosovo ir Metohijos nepriklausomybės“ [20]. Atsižvelgiant į tai, jog Demokratinė partija buvo viena aktyviausių eurointegracinių reformų rėmėjų šalyje, į Kosovo problematiką buvo pažvelgta per eurointegracinę prizmę. Buvo teigiama, jog „<...> veiksmingiausias būdas atgauti Kosovą yra narystė ES“ [21], t. y. jau būnant nare ir bendradarbiaujant drauge su teritorijos nepripažinusiomis valstybėmis. Svarbu pažymėti ir tai, jog atskirų narystės sąlygų, susijusių su Kosovo klausimu, ES tuo metu nekėlė, ir eurointegracijos procesas nebuvo tiesiogiai susietas su Serbijos visuomenei jautria teritorine problematika.

Eurooptimistinių nuotaikų pakilimą nuo 2008 m. taip pat galima sieti su ES sprendimu atnaujinti derybas dėl Stabilizacijos ir asociacijos susitarimo pasirašymo. Pasirašius susitarimą, 2009 m. Serbijai pritaikytas liberalizuotas vizų režimas ir įgyvendintas laikinasis prekybos susitarimas. Taikydama šias socializacijos poveikį turinčias priemones, ES siekė paremti organizacijai palankias vidaus politines jėgas, padidinti jų *legitimumo* laipsnį ir išlaikyti valstybę vykstant eurointegracinėms reformoms.

Vis dėlto, kaip matyti iš toliau pateiktų duomenų, nuo 2009 m. Serbijos visuomenė eurointegracijai vis pritarė mažiau (3 pav.).

3 pav. Serbijos visuomenės nuomonės dėl narystės ES 2008–2011 m. pokyčių kreivė, %. [24]

Pasitikėjimo ES krizę daugiausia lėmė Serbijos politinių aktorių neveiklumas. Valstybės lyderiams nuolat deklaruojant pažangą, kai įgyvendinamos eurointegracinės reformos, esminių proveržių bendradarbiaujant su ES nebuvo matyti. Atitinkamai, kaip antrą pagal svarbą nurodytą priežastį, lemiančią lėtą integracijos į ES procesą, serbai išskyrė šalies politinių lyderių neveiklumą. Taip visuomenės lūkesčiai nebuvo pateisinti, nes 2009 m. duomenimis 58 proc. Serbijos piliečių tikėjosi, jog jų valstybė ES nare taps per dvejus metus [23]. 2011 m. Serbijai net nebuvo suteiktas oficialios kandidatės statusas.

ES keliamos sąlygos dėl bendradarbiavimo su Karo tribunolu buvusiai Jugoslavijai taip pat neigiamai veikė Serbijos ir ES santykius ir formavo serbų požiūrį į ES. Nevisapusišką Serbijos pažangą bendradarbiaujant su karo tribunolu galima

aiškinti tuo, jog ES reikalavimai nesutapo su valstybėje paplitusiais vertybiniais įsitikinimais. Ilgą laiką reikšminga serbų visuomenės dalis tokius asmenis kaip Ratko Mladičių ar Radovaną Karadžičių, laikė nacionaliniais didvyriais [24, p. 45]. Perduodant šiuos asmenis Karo tribunolui, numatytos didelės politinės sąnaudos Serbijos vyriausybei. Nepaisant to, bendradarbiavimo su Karo tribunolu buvusiai Jugoslavijai sąlyga buvo svarbiausias ES sąlygiškumo politikos objektas. Atitinkamai, 2009 m. atlikus apklausą, 50 proc. serbų nurodė, kad svarbiausia priežastis, lemianti lėtą europeizacijos procesą šalyje, yra tebesitęsianti ES sąlygiškumo politika ir organizacijos taikomas spaudimas [23]. Nors integracijos į ES procesas nebuvo kvestionuojamas savaime, tačiau ES keliamų reikalavimų *legitimumo* laipsnis buvo žemas tiek visuomenės, tiek politinio elito lygmeniu.

Pažymėtina, kad visuomenės preferencijoms ilgą laiką įtaką darė tokie eurointegracijos procesų *veto* žaidėjai: Serbijos demokratinė partija ir Serbijos radikalų partija, kurių nariai sudarė daugumą parlamente 2003–2007 m. Šios politinės partijos įgyvendino nedidelius politikos pakeitimus pagal jau egzistuojančias politikos sritis. Kaip tokią „apsimestinę“ arba dalinę ES sąlygų atitiktį galima įvardyti 2000–2008 m. Serbijos vyriausybės įgyvendintą „Savanoriško pasidavimo“ strategiją, kuri buvo taikoma karo nusikaltimais įtariamais asmenims. Už savanorišką pasidavimą Hagos tribunolui pagal šią strategiją numatyta valstybinė ir finansinė parama bei galimybė šiems asmenims grįžti į šalį. Tokia politika skatino idealizuoti nusikaltimais įtariamus asmenis ir didino visuomenės paramą euroskeptinėms partijoms. Nors tokia politika užtikrino formalų ES taisyklių perėmimo procesą, tačiau tai neužtikrino esminių pokyčių politiniu ir visuomenės lygmeniu. Svarbiausias vidaus politikos uždavinys buvo Serbijos nacionalinių interesų apsauga ir teritorinio integralumo išsaugojimas. Vojislavo Koštunicos vadovavimo vyriausybei metu (2004–2008 m.) Slobodano Miloševićiaus laikų politika iš dalies buvo rekonstruota, nes toliau plėtotas nacionalistinis diskursas: Vakarų valstybės vaizduotos kaip priešiškos serbų tautai.

Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad svarbiausia ES paskatinimo priemonė – aiški narystės perspektyva – Serbijai nebuvo suteikta. Nepaisant to, buvo taikytas aukštas adaptacinis spaudimas ir griežtas, bet ne visada nuoseklus sąlygiškumo principas, pvz. ES sąlygiškumo politika bendradarbiavimo su Karo tribunolu buvusiai Jugoslavijai atžvilgiu. 2005 m. Liuksemburgo ES Tarybos susitikime, kur buvo atnaujintos derybos su Kroatija, kartu pradėtos derybos su Serbija dėl Stabilizacijos ir asociacijos susitarimo pasirašymo. Skirtingai nei Kroatijos atveju, procesas pradėtas be teigiamo Karo tribunolo buvusiai Jugoslavijai įvertinimo. Vėlesni pasyvūs Serbijos veiksmai aiškinantys karo nusikaltimus, ir abipusiškumo principo nepaisymas parodė, kad Stabilizacijos ir asociacijos procesas yra būtinas, tačiau nepakankamas, siekiant, kad valstybės bendradarbiautų. Nepaisant ribotos Serbijos pažangos įgyvendinant narystės sąlygas, ES ėmė taikyti lanksčią sąlygiškumo politiką. Tokį politikos pokytį galima aiškinti valstybių interesais regione: ES ir JAV buvo suinteresuotos stabilumu regione, siekdamos paruošti tinkamą aplinką dėl Kosovo galutinio statuso derybų.

Dėl to europeizacijos priemonės ne visada būdavo veiksmingos. Euroskeptines nuotakas skatino ir ES sąlygiškumo politikos kaita. Nuo 2011 m. ES plėtros politikai Serbijoje taikyta nauja narystės sąlyga, pagal kurią Serbija turėjo normalizuoti

santykius su Kosovu (sureguliuoti sienos su Kosovu valdymo kontrolę, panaikinti paralelinių Serbijos institucijų veikimą, bendradarbiauti su ES Teisės viršenybės misija ir kt.) [25]. Šis naujas narystės kriterijus tapo svarbiausiu tolesnes Serbijos eurointegracines galimybes apibrėžiančiu kriterijumi. 2012 m. Europos Vadovų taryba Serbijai suteikė oficialios kandidatės statusą, tik šalis turėjo įvykdyti sąlygą – įsipareigoti tęsti 2011 m. pradėtą dialogą su Kosovu ir toliau įgyvendinti pasiektus susitarimus. Dėl eurointegracijos proceso sąsajų su Serbijai istoriškai ir vertybiškai svarbiu Kosovo klausimu padaugėjo euroskeptinių nuotaikų. 2012 m. gruodžio mėn. apklausų duomenimis, Serbijos narystę ES palaikė tik 41 proc. gyventojų [26].

Viena vertus, Serbijos narystės perspektyvų ir valstybės politikos Kosovo atžvilgiu sugretinimas yra pagrįstas. Palaikyti taikius kaimyninius santykius – visada buvo svarbus ES plėtros politikos aspektas. Kita vertus, dėmesys Kosovo klausimui rodo, kad trūksta ES reikalavimų *legitimumo*. ES sąlygų, susijusių su teritorinių problemų sprendimu, įgyvendinimo modeliai nėra apibrėžti ES plėtros politiką reguliuojančiuose dokumentuose. Vykstant narystės sąlygų kaitai ir menkai jų institucionalizacijai, mažėja ES išorinių paskatų patrauklumas, įgyvendinama neaiški sąlygiškumo politika. Nepaisant to, kad Serbijai suteiktas oficialios kandidatės statusas, kuris laikytinas viena efektyviausia ES plėtros priemone, eurooptimistinių nuotaikų Serbijoje nepadaugėjo.

Pažymėtina, kad eurointegraciniai pokyčiai tampa itin sudėtingi, kai nacionalinio suvereniteto ir teritorinio integralumo klausimai yra susipynę su vidaus politikos veikėjų valdžios įteisinimo šaltiniais. Kosovo klausimas yra glaudžiai susijęs ne tik su Serbijos identitetu ir istorija. Jis ilgą laiką buvo ir yra galinga elektorato mobilizacijos priemonė Serbijoje, todėl net ir pasitraukus S. Miloševićui iš valdžios, pasiremiant tuo, kad būtina „kovoti už Kosovą“, yra lengviau nukreipti dėmesį nuo šalį kamuojančių ekonominių ir socialinių problemų. Kaip ir Karo tribunolo reikalavimai, ES sąlygos dėl Kosovo, skatinančios pamažu įtvirtinti jo suverenitetą, prieštarauja Serbijoje priimtiems ilgalaikio vertybinio elgesio normoms, kurios remiasi teritorinio vientisumo apsauga. Taip Kosovas išlieka svarbiausiu eurointegracinių procesų dinamiką ribojančiu veiksniu Serbijoje.

Atsižvelgiant į istorinę praeitį ir nuo 2006 m. vykusius Serbijos valstybės dezintegracijos procesus, galima aiškinti ne tik tai, kad trūksta šalies politinio elito lankstumo dėl teritorinių klausimų, bet ir tai, koks visuomenės požiūris į ES. Pažymėtina, kad ES tarpininkavimo pastangomis 2002 m. kovo 14 d. buvo pasirašytas Belgrado susitarimas, leidęs perorganizuoti tuometinę Jugoslavijos Federacinės Respublikos teritoriją į Serbijos ir Juodkalnijos valstybių sąjungą. Nors esminis susitarimo tikslas buvo išsaugoti bendrą valstybę, tačiau jis neišsprendė lig tol tarp Serbijos ir Juodkalnijos egzistavusio konflikto dėl respublikų kompetencijų pasidalijimo. Integracijos į ES procesas netapo spartesnis ir tolesnė regiono dezintegracija nebuvo sustabdyta. Taigi Belgrado susitarimas netiesiogiai įgalino Juodkalnijos atsiskyrimo procesą. Sąjungos dalyvavimas derybose dėl buvusios Jugoslavijos Federacinės Respublikos statuso apibrėžimo ir palanki pozicija dėl Kosovo nepriklausomybės lėmė neigiamą ES įvaizdžio susiformavimą Serbijoje. ES

Serbijoje neretai suvokiama kaip išorės aktorius, reikšmingai prisidėjęs prie valstybės irimo procesų.

Lyginant su Vidurio ir Rytų Europos valstybėmis, kuriose eurointegracijos procesas dažnai suvoktas kaip istorinio teisingumo atkūrimas ir saugumo garantas, „Europos“ idėjos Serbijoje asociacija labiau neigiama. Serbijoje eurointegracijos procesai dažnai siejami su tuo, kad reikia atsisakyti tam tikros savo tapatybės dalies, todėl nesuderinami su nacionalinėmis vertybėmis [27, p. 70]. Tokiam ES įvaizdžiui įtakos turėjo ne tik griežtos narystės sąlygos dėl karo nusikaltimais įtariamų asmenų ar Kosovo. Per daugiau nei dešimtmetį trukusį S. Miloševićiaus valdymo laikotarpį skleista Vakarams nepalanki propaganda taip pat formavo neigiamą serbų požiūrį į ES.

Reikia pažymėti, kad 2012 m. suformuotos Serbijos vyriausybės, kurios daugumą sudaro Serbijos pažangos partija ir Serbijos socialistų partija, [18] sprendimai integruotis į ES ribojami ir dėl svarbių vidaus politikos veikėjų pozicijų. Dėl nuolatinio siekio išlaikyti kuo didesnę įtaką Kosove didėja visuomenės parama tokioms nacionalistinėms Serbijos politinėms partijoms: Serbijos radikalų partijai ir Serbijos demokratinei partijai. Atsižvelgus į reikšmingos serbų visuomenės dalies tikėjimą, kad galima atgauti nors vieną iš Kosovo teritorijos dalių [28, p.77], euroskeptiškos partijos pasinaudoja teritorinio vientisumo ir nacionalinio suvereniteto problematika siekdamos gauti kuo daugiau rinkėjų balsų. Visgi tai, jog Serbijos radikalų partija nepateko į parlamentą, suformuotą po 2012 m. rinkimų, rodo, kad svarbiai elektorato daliai Kosovas nebėra prioritetinga rinkimų tema.

Be euroskeptiškai nusiteikusių politinių partijų, visuomenės požiūrius veikia ir Serbijos stačiatikių bažnyčia. Bažnyčios atstovai išlaiko rezervuotą poziciją dėl Serbijos integracijos į ES procesų. Iš dalies tokį požiūrį galima sieti su palankia ES politika dėl Kosovo nepriklausomybės. Kaip teigia Serbijos stačiatikių bažnyčios patriarchas Irinėjus, „mūsų svarbiausia pareiga yra apsaugoti savo Kosovą <...> nuo tų, kurie nori jį užgrobti. Kosovas yra mūsų šventa žemė, mūsų Jeruzalė“ [29]. Serbijos stačiatikių bažnyčios atstovai nepritaria bet kokiems dialogo su Kosovo metu pasiektiems susitarimams. Gindama serbų tautinę tapatybę Kosove, bažnyčia tampa vienu svarbiausių *veto* žaidėjų Serbijos ir ES santykiuose.

Nors Serbijos gyventojai narystę ES grindžia racionaliais lūkesčiais – didesnėmis galimybėmis keliauti ar įsidarbinti, – tačiau eurointegracijos procesas Serbijoje daugiausia yra siejamas su neigiamais padariniais valstybei (2012 m. gruodžio mėn. taip manė 47 proc. apklaustųjų) [26]. Skirtingai nei galima tikėtis, narystei ES labiausiai nepritaria jauno amžiaus žmonės, gyvenantys mieste (18–29 metų žmonės), t. y. tie gyventojai, kurie yra labiau išsilavinę, turintys daugiau informacijos apie ES ir mažiau, nei vyresnio amžiaus žmonėms įprasta, akcentuojantys tautinio tapatumo ar kultūros praradimo grėsmę įstojus į ES.

Taigi ES taikytos išorės paskatos ir socializacijos priemonės – galimybė lengviau keliauti ar studijuoti ES šalyse – turėjo ribotą poveikį didinti visuomenės prielankumą narystei ES. Taip Serbijoje nėra atrandama vienos iš svarbiausių europeizacijos prielaidų, numatančių ES reikalavimų *legitimumą* ir vidinę šalies kandidatės motyvaciją perimti ES normas.

Apibendrinant galima teigti, kad, besikeičiant ES plėtros politikai ir siekiant įtraukti naujas narystės sąlygas, mažėja ES išorinių paskatų patrauklumas ir Serbijos gyventojai pradeda abejoti narystės ES nauda. Nenuosekli ES sąlygiškumo politika yra svarbiausias veiksnys, lemiantis neigiamas serbų visuomenės nuostatas dėl integracijos į ES.

Išvados

1. Teorinė europeizacijos aiškinimo priemonė – naujasis institucionalizmas – rodo, kad eurointegracinių reformų įgyvendinimas priklauso nuo europeizacijos mechanizmų veiksmingumo, vidinio ES normų nuoseklumo ir narystės sąlygų tikslumo. Taip pat svarbi valstybėje kandidatėje politinė dinamika. Teigiamos nacionalinių valstybių politinių elitų pozicijos, mažos eurointegracinių reformų sąnaudos, identifikacija su ES normomis ir visuomenės parama skatina europeizacijos procesus.

2. Serbijoje integracijos į ES procesas nėra kvestionuojamas *per se*. Veikiau diskutuojama dėl narystės sąlygų *legitimumo* ir ES sąlygiškumo politikos. Svarbiausia priežastis, dėl ko mažėja narystės ES patrauklumas Serbijoje, yra nenuosekli ES sąlygiškumo politika. Reikalaujamos reformos prieštarauja ilgalaikiai Serbijos politinei tradicijai ir institucinei praktikai. Taip ES Serbijoje susiduria su narystės sąlygų ir vertybių neatitikimo dilema.

3. Išorinių paskatinių modelio įgyvendinimas Serbijoje turėjo mažai įtakos formuojant teigiamas visuomenės nuostatas narystės ES klausimu. Siekiant užtikrinti efektyvią ES plėtros politiką ir padidinti ES sprendimų teisėtumą, būtina išlaikyti esamų narystės sąlygų pastovumą, skatinti nevyriausybinių lygmens komunikaciją ir tęsti į visuomenę nukreiptas socializacijos priemones.

Literatūra

1. Bochsler, D. The Party System of Serbia. In: V. Stojarova, P. Emerson (eds.). *Party Politics in the Western Balkans*. New York: Routledge, 2009; Orlovič, S. Parties and the Party System of Serbia and European Integrations. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 2008, Vol. 10, No. 2, p. 205–222; Bieber, F. The Serbian Opposition and Civil Society: Roots of Delayed Transition in Serbia. *International Journal of Politics, Culture and Society*, 2003, Vol. 17, No. 1, p. 73–90.
2. Bieber, F., Malazogu, L. The Future of Interaction Between Prishtina and Belgrade. Series: Confidence Building Measures in Kosovo, No. 3, Prishtina. *Project on Ethnic Relations – Kosovo and Democracy for Development*, 2012; Vachudova, M., A. Democracy, Reform and EU Enlargement in the Western Balkans: Can We Hope for „Sanaderization“? *International Research and Exchanges Board (IREX)*, Research Brief, February, 2013; Rupnik. (ed.). *The Western Balkans and the EU: „The Hour of Europe“*. Chaillot Paper no. 126. Paris: European Union Institute for Security Studies, 2011.
3. Maniakas K. Lietuviškos gerosios praktikos perdavimo prielaidos ir ribos: europeizacijos nuotyčiai už Vidurio ir Rytų Europos ribų. *Politologija*, 2007, Nr.48, p. 114–132.
4. Vachudova, M. A. *Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration After Communism*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

5. Sedelmeier, U. Europeanisation in new member and candidate states. *Living Reviews in European Governance*, 2011, Vol. 1, No. 3.
6. Borzel, A. T., Risse, T. Conceptualizing the Domestic Impact of Europe. In: K. Featherstone, C. M. Radaelli. (eds.). *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press, 2003. <http://dx.doi.org/10.1093/0199252092.003.0003>
7. Schimmelfennig, F. The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the EU. *International Organization*, 2001, Vol. 55, No. 1, p. 1–46. <http://dx.doi.org/10.1162/002081801551414>
8. Kubicek, P. J. International norms, the European Union, and democratization: Tentative theory and evidence. In: P. J. Kubicek. (ed.). *The European Union and Democratization*. Routledge: London, 2003. http://dx.doi.org/10.4324/9780203458464_chapter_1
9. Borzel, A. T., Risse, T. When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. *European Integration Online Papers*, 2000, Vol. 4, No. 15.
10. Noutcheva, G. EU Conditionality, State Sovereignty and the Compliance Patterns of Balkan States. The 3rd Pan-European Conference on EU Politics European Consortium for Political Research, 2006, Bilgi University, Istanbul 21–23 September 2006. Brussels: Centre for European Policy Studies.
11. EU-Western Balkans Summit – Declaration. Thessaloniki, 21 June 2003. http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_summit_en.htm [2013 05 15].
12. Friis, L., Murphy, A. Negotiating in a Time of Crisis: the EU's Response to the military conflict in Kosovo. European University Institute, 2000, Working Paper No. 20.
13. Vachudova, M. A., Spendzharova, A. Catching up or Sliding Back? Consolidating Liberal Democracy In Bulgaria and Romania after EU Accession. *West European Politics*, 2012, Vol. 35, No. 1, p. 39–58. <http://dx.doi.org/10.1080/01402382.2012.631312>
14. European Commission. The Stabilisation and Association process for South East Europe. First Annual Report, COM (2002) 163, Brussels. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0163:FIN:EN:PDF> [2013 05 24].
15. Delevic, M. Regional Cooperation in the Western Balkans. Chaillot Paper No. 104. Paris, European Union Institute for Security Studies, 2007.
16. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on the Stabilisation and Association process for countries of South-Eastern Europe: Bosnia and Herzegovina, Croatia, Federal Republic of Yugoslavia, Former Yugoslav Republic of Macedonia and Albania. COM (99) 235, Brussels. <http://aei.pitt.edu/3571/1/3571.pdf> [2013 05 26].
17. Dimitrova, A., Pridham, G. International Actors and Democracy Promotion in Central and Eastern Europe: The Integration Model and its Limits. *Democratization*, 2004, Vol. 11, No. 5, p. 91–112. <http://dx.doi.org/10.1080/13510340412331304606>
18. Members of Government. Serbian Government. <http://www.srbija.gov.rs/vlada-/sastav.php>. [2013 05 26].
19. The EU Perspective of Serbian Citizens Trends. Results of a Public Opinion Poll, December 2008. Serbian European Integration Office of the Government. <http://www.seio.gov.rs/documents/national-documents.223.html> [2013 05 25].

20. Serbia annuls Kosovo independence declaration. *B92 News*. February 17 2008. http://www.b92.net/eng/news/politicsarticle.php?yyyy=2008&mm=02&dd=17&nav_id=47781 [2013 05 25].
21. National Democratic Institute Report. *Serbia's May 2008 Elections. A Pre – election View from Belgrade*. August 2008. http://www.ndi.org/files/2314_se_preelect_-050808.pdf [2013 05 25].
22. Public Opinion Poll 2008 -2011. Serbian European Integration Office of the Government. <http://www.seio.gov.rs/documents/national-documents.223.html> [2013 05 25].
23. The EU Perspective of Serbian Citizens Trends. Results of a Public Opinion Poll, December 2009. Serbian European Integration Office of the Government. http://www.seio.gov.rs/upload/documents/prezentacije/decembar_09_final_english.pdf [2013 05 25].
24. Obradović – Wochnik, J. Strategies of denial: resistance to ICTY cooperation in Serbia. In: J. Batt, J. Obradovic – Wochnik. (eds.). *War crimes, conditionality and EU integration in the Western Balkans*. Paris: European Union Institute for Security Studies, 2009.
25. Commission Opinion on Serbia's application for membership of the European Union. SEC(2011) 1208, Brussels. http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2011-/package/sr_analytical_rapport_2011_en.pdf [2013 05 25].
26. The EU Perspective of Serbian Citizens Trends. Results of a Public Opinion Poll, December 2012. Serbian European Integration Office of the Government. http://www.seio.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/istrazivanja_javnog_mnjenja/opinion_poll_13.pdf [2013 05 25].
27. Bieber, F. Territory, Identity and the Challenge of Serbia's EU Integration. In: W. Petritsch, G. Svilanović, C. Solloz. (eds.). *Serbia Matters: Domestic Reforms and European Integration*. Nomos, 2009.
28. Teokarevic, J. Ten years of post-Milosevic transition in Serbia: problems and prospects. In: J. Rupnik. (ed.). *The Western Balkans and the EU: „The Hour of Europe“*. Chaillot Paper no.126. Paris: European Union Institute for Security Studies, 2011.
29. New Serbian Orthodox patriarch Irinej enthroned. *BBC News*, 23 January 2010. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8476717.stm> [2013 05 28].

Solveiga Inokaitytė

The Effectiveness of European Union Enlargement Policy and its Limitations: the Case of Serbia

Abstract

Euroscepticism prevalent in the Member states is also discovered among the candidate countries. Serbia is one of the biggest eurosceptic countries where public support for EU membership has radically dropped over the recent years. Although the process of joining the EU is not called into question by itself, the conditions of membership are not seen as legitimate among majority of citizens. In the light of these facts, the article examines factors, which explain the success of Europeanization. The article indicates that legitimacy of the EU, identification with EU's values and resonance between the normative approach of the EU and the domestic institutional design in candidate country are essential mechanisms of

Europeanization. However, these conditions in Serbia are not dominant due to inconsistency of the EU's enlargement policy in Serbia. The changing nature of the EU's enlargement policy and new requirements have contributed to increasing scepticism among the Serbian public about the worthiness of the EU membership. Moreover, the EU's conditions contradict with Serbia's long-term political tradition and institutional practice. In this way, the EU faces with incompatibility of accession conditions and political culture in Serbia. For this reason conditionality is no longer a viable strategy that impacts the attitudes of Serbian society towards the EU. In order to increase the legitimacy of European integration process the EU should embrace and invest more in socialisation measures targeted at the public.

Solveiga Inokaitytė – Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto magistrantė.

E. paštas: inokaitytes@gmail.com

Solveiga Inokaitytė, Master in Political Science, The Faculty of Political Science and Diplomacy, Vytautas Magnus university.

E-mail: inokaitytes@gmail.com

Straipsnis įteiktas redakcijai 2013 m. liepos mėn.; recenzuotas; parengtas spaudai 2013 m. rugpjūčio mėn.